

З ПОТОЧНОГО ЖИТТЯ НТШ

140

НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВУ ІМ. ШЕВЧЕНКА

140 років Наукового товариства ім. Шевченка — малий, але водночас великий проміжок часу в житті одного Товариства. Якщо порівнювати його із загальним поступом науки та культури в Європі, відповідно й тягlosti функціонування різних наукових установ, то це час, звичайно, невеликий, однак не кожна слов'янська країна, навіть та, яка в минулому мала свою державність, нині може похвалитися такою тривалою працею однієї наукової громадської інституції. Відкрите 1873 р. як літературне Товариство ім. Шевченка, а від 1892 р. перетворене на Наукове товариство ім. Шевченка, воно пройшло тривалий і складний шлях та зробило неоціненний внесок у розвиток наукової думки. Адже ж ідеться про 140 років національної праці! З іменами членів Товариства пов'язані яскраві сторінки становлення наукових ідей в Україні, формування шкіл і наукових напрямів, які здобули визнання як в українській, так і світовій науці.

У заснуванні Наукового товариства ім. Шевченка велику роль відіграли такі корифеї українства з обох боків Збруча, як Олександр Кониський, Володимир Антонович, Олександр Барвінський, Михайло Драгоманов, Степан Качала, брати Олександр та Омелян Огоновські, Кирило Сушкевич та ін. Особлива роль належить О. Кониському. Згідно з увагами С. Єфремова, „без його участі не обходилась ні одна літературна справа, а вже року 1873 з його ініціативи засновується Товариство імени Шевченка у Львові, року 1892 знову ж його ініціативою та заходами, перетворюється воно на наукове. Досить тільки пригадати собі, яку величезну увагу мала в нашому культурному житті ця інституція, щоб по заслугі оцінити ту світлу думку, на яку так щасливо натрапив був Кониський. Вже це одно давало б йому право на вічну серед нащадків пам'ять“¹.

Нині історію української науки другої половини ХІХ — початку ХХ ст. неможливо уявити без НТШ, оскільки майже всі процеси в науці, культурі, суспільному житті України відбувалися з його активною участю. З-поміж наукових ініціатив, зокрема тих, що стосувалися гуманітарних наук, передусім історії, етнології, літературознавства, мовознавства, образотворчого мистецтва, на окрему увагу заслуговує праця над збором і публікуванням історичних пам'яток, величезних етнофольклорних матеріалів, упорядкуванням національної наукової термінології та правопису. Всі вони народжувалися саме у стінах НТШ. „В історії української науки Наукове Товариство ім. Шевченка займає незвичайно важливе, можна сказати, виключне становище. Адже ж довгі роки це була єдина на цілу соборну Україну справді українська наукова установа, що всебічно розвивала українську науку в найширшому значінні цього слова. Наукове Товариство ім. Шевченка було справжнім промотором української науки, бо саме його діяльність, його праця підготували і уможливили заснування та розвиток усіх пізніших українських установ. За його зразком зорганізовано в Києві в 1907 р. Українське Наукове Товариство, в якому взяли участь і співробітники НТШ. Всеукраїнська Академія Наук, що повстала 10 років пізніше, не могла б так скоро стати на ноги й розвинути свою, таку широку діяльність, якби НТШ і його київська посестра не підготували для неї ґрунту“². Це тією чи іншою мірою характерно для Товариства на різних етапах його наукової діяльності: першому (1873—1892); другому (1892—1913); третьому (1913—1945); четвертому (1947—1989); і, нарешті, п'ятому — з 1989 р., який триває досі. У 1870-х рр. як виклик царським указам почали активно друкувати наукові праці українською мовою Володимир та Олександр Барвінські, Василь

¹ Цит. за: Студинський К. Зв'язки Олександра Кониського з Галичиною в рр. 1862—1866 // Записки Наукового товариства ім. Шевченка (далі — Записки НТШ). Праці Філологічної та Історично-філософської секцій / За ред. К. Студинського й І. Крип'якевича. — Львів, 1929. — Т. СЛ. — С. 273. Пор. також статтю: Гирич І. Олександр Кониський — батько української культурно-політичної окремішності // Там само. Праці Філологічної секції / Ред. тому О. Купчинський. — Львів, 2012. — С. 547—568; Г[рушевський] М. Олександр Кониський. * 13 (30) VIII 1836 — † 29 XI (11 XII) 1900. [Некролог] // Хроніка НТШ. — Львів, 1900. — Ч. 5. — С. 21—29.

² Дорошенко В. Огнище української науки. Наукове товариство імени Т. Шевченка. — Нью-Йорк; Філадельфія, 1951. — С. 15.

Ільницький, Михайло Драгоманов, Омелян Огоновський, Остап Терлецький та ін., часописи „Правда“, згодом — „Діло“, „Зоря“, „Літературно-науковий вісник“, „Часопись Правничча“ та ін. Крім того, М. Грушевський 1904 р. опрацював „Звичайну схему української історії“; 1921 і 1927 рр. вироблено спільно з ученими Всеукраїнської академії наук єдині для усіх українських земель правописні правила; 1948 р. створено Інститут Енциклопедії українознавства; 2003 р.— Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при Науковому товаристві ім. Шевченка; нині до ювілею Товариства з'явиться перший том Енциклопедії „Наукове товариство імені Шевченка“ і т. д.

У другій половині XIX — упродовж XX ст. Товариство відіграло визначну роль у розвитку, поширенні наукових знань та видавничій справі українського народу. Основним його завданням було (і є досі) „плекати та розвивати науку і штуку в українсько-руській мові, зберігати та збирати пам'ятки старинності і предмети наукові України-Руси [...] До сеї ціли мають вести: 1. Наукові досліди — а) з фільольогії руської і слов'янської, з історії українсько-руського письменства і штуки; б) з історії і археології України-Руси, а також з наук фільольогічних, політичних, економічних і правничих; в) з наук математичних, природних з географією і лікарських; 2. Відчити, розправи і розмови наукові; 3. Зїзди учених, літератів і артистів; 4. Видання наукових Записок товариства і інших творів наукових...“³

Завдання, опубліковані в Статуті 1892 р., не змінювалися. Вони відображені майже в ідентичному формулюванні у дещо змінених варіантах статутів і їх проєктів, що містяться у рукописах чи виходили друком в Україні 1898, 1903, 1904, 1909 рр. Вони засвідчені і в проєкті Статуту за редакцією І. Франка⁴, а згодом фігурували в документах НТШ в еміграції 1947 і наступними роками (пор.: Статут НТШ в Америці (США) 1949, 1957 і 1976 рр.).

Основна концепція діяльності НТШ полягала насамперед в організації національної науки подібно до її розвитку в інших народів, а для її становлення — створення в Товаристві створки і науково ефектвної внутрішньої структури, близької до світових академічних установ (архітектонікою вже з кінця 90-х років XIX ст. схожа на західноєвропейські наукові інституції), залучення видавничого потенціалу для відродження майже знищеної сусідами української самотності і наукової самосвідомості, що вже наприкінці XIX — XX ст. щоразу міцніше здобуває загальне визнання навіть скептиків.

У становленні і подальшому розвитку НТШ як наукової інституції визначне місце належить Михайлові Грушевському, Іванові Франку та Володимирові Гнатюку, які увійшли в історію НТШ й української науки як „велика трійця“. „Грушевський, Франко і Гнатюк,— пише В. Дорошенко,— це були три кити, що на них стояло Наукове товариство ім. Шевченка“⁵ до Першої світової війни.

Не можна не сказати про значний внесок у розвиток НТШ таких українських діячів науки, як Іван Крип'якевич, Володимир Левицький, Кирило Студинський, Іван Раковський. За редакцією І. Раковського в нелегких умовах санаційної Польщі виходить Українська загальна енциклопедія (Львів; Станіслав; Коломия, 1934—1935.— Т. I—III). Володимир Кубійович разом із Миколою Кулицьким та ін. видає „Атлас України і сумежних країв“ (Львів, 1937), „Географію українських і сумежних земель“ (Львів, 1938.— Т. I). Вагомий внесок у розвиток НТШ зробили Василь Сімович та Святослав Гординський. У відновленому після війни в Західній Європі НТШ працюють І. Раковський і В. Кубійович (саме йому належить ідея заснування Інституту національних дослідів при НТШ, згаданого Інституту Енциклопедії українознавства). Тоді за кордоном у Товаристві з'являються нові активні діячі — Зенон Кузеля, Іван Мірчук, Микола Чубатий, Микола Глобенко, згодом Роман Смаль-Стоцький, Матвій Стахів, Євген Вертипорох, Ярослав Падох, Олександр Смакула, Олекса Біланюк, Василь Лев та багато інших. Сьогодні за кордоном плідно працюють для Товариства Леонід Рудницький, Дмитро Штогрин, Аркадій Жуковський, Лариса Онишкевич, Марко Павлишин, Микола Мушинка, Стефан Козак, Павло Пундій та інші.

Перші сторінки
Статуту ТШ 1873 р.
та Статуту НТШ 1898 р.

³ Статут Наукового товариства ім. Шевченка 1892 р.— Центральный державный исторический архив Украины у Львові (далі — ЦДА України у Львові), ф. 309, оп. 1, спр. 3, арк. 1.

⁴ ЦДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 9, арк. 1; пор. також: спр. 4, арк. 1; спр. 5, арк. 1; спр. 6, арк. 1; спр. 10—12.

⁵ Дорошенко В. Огнище української науки...— С. 30.

У житті Товариства, як, зрештою, і в аналогічних установах інших країн, були свої злети і падіння, хвилі значних досягнень і радостей, а поряд тяжкі потрясіння, тривала стагнація, а на деяких етапах навіть безнадія. Такий стан характерний для багатьох громадських наукових інституцій, які функціювали в умовах бездержавності народів, колоніального гніту та переслідувань. І наочним прикладом цього може слугувати історія НТШ. Попри всі негаразди Товариство працювало, а після офіційної заборони (фактично ліквідації) більшовицькою владою 14 січня 1940 р. не лише відродилось на Заході 30 березня 1947 р., але і перетворилось на світову систему крайових товариств, об'єднаних ідеєю українства разом зі Світовою радою НТШ. Наукова громадськість протягом свого 140-річчя виявила неабияку стійкість, живучість, здатність працювати в нелегких умовах, долати всілякі труднощі і послідовно зберігати свою ідентичність.

Як відомо, діяльність НТШ не задовольняла окупаційних режимів в Україні, особливо було не до вподоби імперській Росії, а від 1930-х рр.— УРСР, адже Товариство, виробивши власні наукові концепції, заклало засади національного поступу України як цілісної європейської країни, залучало до праці багатьох східноукраїнських діячів науки і культури, а головне,

Кирило Сушкевич

Юліан Целевич

поширювало і часто репрезентувало національні інтереси свого народу у світі. Реакція проявлялася через засоби цензури і недопущення видань НТШ на східноукраїнські землі, згодом погроми царською армією приміщень Товариства у Львові (1915), цькування вчених, аж до фізичного знищення їх, нарешті, згадану ліквідацію його після вступу Червоної армії у Галичину в „золотому вересні“. Як відомо, у 1920—1930-х рр. власті санаційної Польщі прямо та непрямо переслідували членів Товариства, у 1941—1944 рр.— фашистські окупанти. Дехто і нині не бачить перспектив для розвитку НТШ, заявляючи стосовно відновлення його в Україні 1989 р., що „не можна двічі ступити в ту саму річку“. Успішні заходи у багатьох справах насторожують його потенційних неприятели. Ці

факти нині часто недобачаються, ще частіше забуваються. Однак вони були і є, і це також історія Товариства.

НТШ протягом 140 років зазнало багато змін, більша частина з яких викликана об'єктивними причинами. Змінювались напрями роботи, обсяг досліджень, назви видань, урешті, навіть місце перебування Товариства. Це значною мірою залежало від політичної й економічної ситуації краю, а також від людського фактора ресурсів Товариства. Попри все, ніколи не змінювався ідейний статус і спрямування НТШ, яке існувало у Львові, а згодом за кордоном, однак не було місцевим (галицьким) витвором, а завжди всеукраїнським своєю атмосферою і цілеспрямованою працею для розвитку національної науки, хоч, до речі, про це ніхто окремо не говорив і не складав для цього інструкцій. Ці тенденції впливали з внутрішніх потреб і покликань людей, які працювали в НТШ й відчували певний обов'язок, передаючи їх від покоління до покоління. Вони були тією незримою константою, що витворила і зберегла досі неповторний образ Товариства. І його не змогли знищити різні внутрішні незгоди (часто інспіровані ззовні), ні прямі чи непрямі утиски властей, навіть історичні катаклізми. Навпаки, наприклад, події Другої світової війни не лише не применшили ролі та значення НТШ, а й піднесли його на новий, звичайно, у нових формах, рівень утвердження і розгалуження по різних кутках світу. У післявоєнний період зміцнів міжнародний авторитет Товариства. Варто згадати хоч би про активну участь Товариства в Конгресі зі східноєвропейських і радянських питань у Гарміш-Партенкірхені в Німеччині, про окреме членство його в Американській асоціації зі сприяння

слов'янським студіям (American Association for the Advancement of Slavic Studies). З появою на світовій арені незалежної України НТШ — в Україні (Львів, Київ, Івано-Франківськ, Донецьк, Черкаси, Рівне, Дніпропетровськ, Дрогобич, Луганськ, Коломия і багато інших міст — усіх осередків 19) і за кордоном — в Європі (Франція, Німеччина, Королівство Бельгія, Швейцарія, Польща, Словаччина, Росія), у США, Канаді, Австралії з низкою власних осередків у різних містах цих держав. Такий стан фіксований і нині, напередодні 140-річного ювілею НТШ. Підкреслимо, що в Україні щороку зростають і міцніють наукові сили осередків Товариства (йдеться насамперед про Східну Україну), кожен з яких відроджує у різних формах найкращі історичні традиції своєї малої землі, а втім, і країни. Нині навколо Товариства гуртується багато чесних, творчо обдарованих і корисних для українства людей. Особливо велика роль належить НТШ і його Світовій раді у стикуванні на міждисциплінарному рівні різних галузей наук та у видавничому процесі України, що незвичайно позитивно сприймається науковою громадськістю і шанувальниками української наукової думки і слова взагалі. Немає сумніву в тому, що нині Наукове товариство ім. Шевченка є не лише українською, а й світовою організацією. Це підтверджують численні матеріали, у тому числі й цього річного врочисте міжнародне святкування, яке відбудеться у жовтні 2013 р.

Тут можна поставити запитання: чим конкретно стало Наукове товариство ім. Шевченка для української науки та культури у другій половині XIX—XX і діє у XXI ст.? Яка його роль і місце в національній науці?

Під час аналізу історії Товариства з перспективи сьогодення незаперечно те, що воно, особливо у 90-х рр. XIX ст. і перших десятиріччях XX ст., стало основною базою розвитку української науки та культури, а водночас і першою інституцією в Україні, яка послідовно вибудовувала і різними шляхами поширювала цю науку вдома і за кордоном. Про це свідчать вже високі на той час оцінки праці НТШ славістів Олександра Брікнера, Олексія Шахматова, Ватрослава Ягича, французьких учених та ін. Не меншим було його наукове та загальносуспільне значення в наступні десятиріччя XX і вже у XXI ст., хоч кожний історичний етап засвідчує свої особливості та диктує свої умови, і вони не можуть не стосуватися життя НТШ, сягаючи часу незалежної Української держави. Нині перед Товариством як єдиною спільнотою у контексті наявної великої мережі наукових закладів Національної академії наук і потенційно щораз слабших наукових сил закордонних осередків вимальовуються нові напрями діяльності й нові завдання, формуються нові концепції і масштаби його праці відповідно до нових вимог часу державного життя України. Загалом в Україні на сучасному етапі НТШ має власне обличчя серед академічних і навчальних інституцій і власну нішу в системі різних інституцій науки і культури України.

На початкових етапах перед НТШ, як відомо, стояло складне і дуже відповідальне завдання — виробити основні засади перспективного функціонування Товариства в умовах національної байдужості, розбрату і бездержавності. За цим приховувалися не лише глибокі суспільні, культурні та наукові проблеми, а й політичні питання української самобутності вдома і за кордоном, наприклад, такі, як розвиток національної науки і міжнародний авторитет України, прогрес науки і формування національної самосвідомості, наукового обґрунтування засад створення власної держави з усіма її структурами як найвищої мети суспільності та ін. А крім того, укладання перспективного плану діяльності Товариства зобов'язувало перед прийдешніми поколіннями. У зв'язку з цим виникала, *по-перше*, доконечність забезпечення, з одного боку, ґрунтовних теоретичних засновків для розвитку науки, з другого — добре продуманої для її організаторів і творців незвіданої досі організації праці з подальшим поступовим виходом на рівень Європи й європейських державних народів. Щоб це досягти, було потрібне теоретичне підґрунтя, на якому можна було б не лише декларувати статутні завдання Тоба-

Михайло Грушевський

риства як наукової інституції, а й узагальнювати нагромаджені роками історичні, мовознавчі, фольклорно-етнографічні, археологічні та інші матеріали з українських теренів. Непочатий край роботи постав перед природознавчо-математичними науками, теоретичною і прикладною медициною. І все це при тому, що в Україні склався на той час значний високоосвічений кадровий потенціал, який переважно працював німецькою, російською, польською, румунською мовами на сусідів. На західноукраїнських землях були хоч обтяжливі, але стерпні в межах австрійської конституції умови для наукової і науково-видавничої праці. А загалом бракувало досвіду як у теоретичному, так і в прикладному та функціональному аспектах.

По-друге, перед Товариством як репрезентантом наукового українства другої половини XIX — перших десятиліть XX ст. стояло завдання заявити перед світом про свій народ, його історію і культуру. У ситуації, яка випала на долю поділеної між сусідніми імперіями Східної й Західної України, принципово важливим було показати історичну єдність територій українського народу, мови, побуту і культури взагалі. НТШ, обґрунтовуючи ці питання, виходить на конфронтацію з колоніальними режимами. Саме тоді воно будує на чолі з М. Грушевським власну концепцію історії України (пор. Звичайну схему української історії), веде широкомасштабну видавничу діяльність і безкомпромісно пропонує українську мову як мову міжнародних з'їздів, конференцій, які відбуваються в Україні (Археологічний з'їзд у Києві, 1899 р.), а заодно й офіційну мову всіх своїх книжкових видань і часописів. І. Франко, В. Гнатюк, С. Томашівський та інші діячі тим часом заявляють перед світом:

„І ми в Європі“.

І нині з усією відповідальністю можна сказати — Науковому товариству ім. Шевченка в багатьох аспектах це вдалося. Саме завдяки Товариству світ значною мірою став говорити про український народ, про українську історію, здебільшого нарівні з іншими слов'янськими народами, вивчати та оцінювати його мову, культуру, а втім, і внесок видатних особистостей минулого

Іван Франко

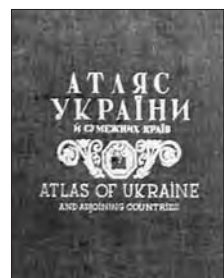
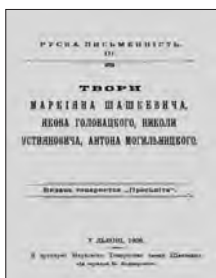
Володимир Гнатюк

у різних ділянках науки, культури, військової справи тощо. Цьому, звичайно, сприяли великі й потенційно значні нагромадження історичних фактів із минулого України, освічені та патріотично налаштовані кадри — наукова еліта знайшла, врешті, своє місце для застосування знань. Впливала на це і загальна аура національного відродження в Україні та інших підневільних країнах Європи. Втім, це були часи, коли українська спільнота „уже дозріла до того, щоб творити свою велику науку“, — пише О. Пріцак⁶. Так, НТШ стало не лише першим самостійним представником української наукової думки, а й важливою ідейно-світоглядною опорою національного руху. Не слід забувати, що саме першим когортам дійсних членів Товариства належить обґрунтування на початку 10-х років XX ст. державницької концепції України, що першим президентом України був згодом не хто інший, як довголітній голова НТШ Михайло Грушевський, що НТШ було одним з ініціаторів Акту злуки Української Народної Республіки та Західно-Української республіки у 1919 р., його представники організували Український таємний університет, а голова Товариства Василь Щурат став його ректором.

На досягнення такого статусу НТШ вплинуло, як відомо, чимало факторів. Це насамперед:

- вдале і своєчасне об'єднання навколо Товариства однодумців, високоерудованих людей різних професій і наукових зацікавлень із Західної та Східної України, для яких національне стало святим. Їхній основний девіз — „ніколи не зрезигнувати з того, що є наше“. Водночас

⁶ Пріцак О. Чому відновлено Наукове товариство ім. Шевченка у Львові // З історії Наукового товариства імені Шевченка. Збірник доповідей і повідомлень наукових сесій і конференцій НТШ у Львові.— Львів, 1997.— С. 9.

своїми завданнями та ідеологією, а згодом і багатьма результатами власної діяльності НТШ переорієнтувало свідомість багатьох осіб та взагалі систему мислення й оцінок більшості української інтелігенції. Воно заклало основи розвитку власної національної науки (що ще в ХІХ ст. щодо України викликало подив у різних країнах і з чим згодом погодилися навіть вороги українства); завдяки цілеспрямованій праці Товариства розсіялася зневіра до свого рідного та у можливості його відновлення;

● добре продумана науково-організаційна політика керівництв НТШ у різний час, особливо у його „золотий“ вік 1897—1913 рр., щодо одночасного дослідження різних галузей гуманітарних, суспільних і природничо-математичних наук на різних рівнях у секціях, комісіях, згодом в осередках, крім того, в інститутах, лабораторіях однієї інституції. Подібно, як академії наук Берліна, Відня, Парижа, Петербурга та як низка на той час створених слов'янських, Товариство від кінця ХІХ ст. обрало для своєї праці академічну структуру і почало працювати над проблематикою у різних галузях наук. Проте це не було простим запозиченням і копіюванням ідей чи структур. Українська наукова громадськість виявилася сформованою навіть у поділеній Україні. Її духовна зрілість виростала з гами європейських духовних досягнень, які були для українців прикладом. Вона перетворювалася, переформатовувалася і виростала у власній іпостасі. Запропоновані засади праці сприяли реалізації багатоаспектних теоретичних, практичних і видавничих планів Товариства. Як наслідок, НТШ стає безпосереднім джерелом знань про Україну й український народ, про його життя й розвиток на різних етапах історії. Паралельно масштабно досліджуються географія, етнографія, усна народна творчість, українська мова, право, мистецтво та ін. Нерідко зацікавлення вчених стосуються інших народів і земель Європи, нині — різних континентів. Це відображено у численних наукових проектах, організації та участі в наукових форумах. Великою перевагою Товариства була можливість міждисциплінарної координації українознавчих дисциплін і репрезентантів різних наукових інституцій, що, зрештою, особливо помітне й на сучасному етапі;

● забезпечення наукових контактів із різних питань українських учених з науковцями інших країн. Співпраця відбувається на рівні установ і значно тісніше — осіб (стосується майже всіх видатних членів Товариства і засвідчує повну взаємність). Тут слід нагадати, що дійсними членами Товариства у різний час (до 1939 р.) були визначні діячі світової науки — Ярослав Бідло, Олександр Брікнер, Любор Нідерле, Макс Фасмер, Олексій Шахматов, Карел Кадлец, Фелікс Кляйн, Луї Манувріє, Альберт Айнштайн, Ян Бодуен де Куртене, Альфред Енсен, Микола Крилов, Макс Плянк та багато інших⁷;

● правильно спланована видавнича діяльність і безпосередня робота з авторами. За 140 років Товариство самостійно і з участю інших установ опублікувало понад чотири тисячі різного змісту й тематичного спрямування одиниць наукових, науково-популярних і періодичних видань. Товариство також видає гімназіяльні підручники, мапи, художні твори, науково-інформаційні книжки. З'являється низка узагальнювальних праць, які мають широке коло читачів та високу оцінку у світовій науці (деякі праці НТШ перекладено іноземними мовами), виходять україномовні видання, присвячені різноманітним галузям знань, розширюється дослідницька

Микола Чубатий

Свген-Юлій Пеленський

⁷ Боянівська М., Микитишин І., Кровицька О. Список членів Наукового товариства ім. Шевченка // Т. Шевченко і українська національна культура. Матеріали наукового симпозиуму.— Львів, 1998.— С. 143—146.

проблематика. З цього огляду на окрему увагу заслуговують і серійні видання: „Записки Наукового товариства ім. Шевченка“, „Збірник Математично-природописно-лікарської секції“, „Етнографічний збірник“, „Збірник Історично-філософської секції“, „Матеріали до українсько-руської етнології“, „Пам'ятки українсько-руської мови і літератури“, „Жерела до історії України-Руси“, „Українсько-руський архів“ та ін.; після 1947 р., за кордоном — „Бібліотека українознавства“, „Український архів“; у відновленому НТШ після 1989 р., крім продовження серії „Записки Наукового товариства ім. Шевченка“, „Праці Наукового товариства ім. Шевченка“ (присвячені природничо-математичним наукам), „Збірник секцій і комісій НТШ“, „Українознавча наукова бібліотека НТШ“, „Визначні діячі НТШ“ та ін.⁸ Товариство від перших днів свого існування (див. Видавничі проекти Товариства ім. Шевченка 1873—1892 та за інші роки) стало центром україномовних видань наукової літератури (зокрема до 1918 р., частково й пізніше). Своїми виданнями НТШ не тільки заповнює прогалини в історії науки, але й виправляє її викривлення в історично-політичних, історично-філософських, правознавчих чи гуманістичних питаннях, послідовно спираючи свої докази та висновки на першоджерела. Так, Товариство відшукало і показало світові своє національне обличчя у різних наукових сферах щодо минулого і сучасного українського народу.

Свєген Вертипорох

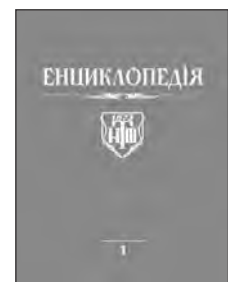
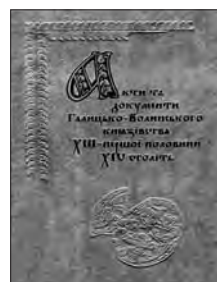
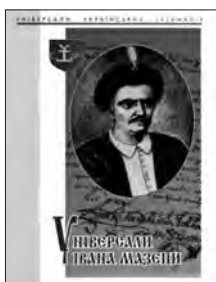
Олег Романів

● організація допоміжних структурних підрозділів в НТШ, насамперед праця бібліотеки та власної видавничої бази, а, втім, систематичне і масштабне друкування книжок і поширення їх шляхом прямого пересилання й обміну з інституціями України та інших країн.

● НТШ — організований, не раз єдиний представник національної науки на міжнародних наукових форумах, що було винятковим пріоритетом Товариства до 1918 р., частково й у 30—40-х рр. XX ст. І сьогодні Товариство репрезентує українську науку на міжнародних конференціях, симпозіумах та академіях.

До цих напевно основних факторів, що творили і створюють запоруку успіху діяльності НТШ як найстарішої україномовної інституції в Україні, 140-річчя якої святкуємо цього року, слід віднести (про це вже частково йшлося) постійну спільну співпрацю Товариства з науковими установами зарубіжжя. Йдеться передусім про такі її форми, як міжнародні наукові з'їзди, конференції та інші форуми (до 1939 р., наприклад, участь і виступи дійсних членів НТШ у Варшаві, Женеві, Парижі, Празі, Софії, Цюриху та ін.), участь дійсних членів НТШ у спільних міжнародних проєктах (Мирон Кордуба — „Polski Słownik Biograficzny“; Юліян Шпитковський — „Dictionnaire des antiquites Slaves“), оприлюднення українцями важливих винаходів у чужоземних університетах. Останнє стосується таких провідних членів Товариства, як Іван Пулюй, Юліян Гірняк, Іван Горбачевський, Іван Феценко-Чопівський, Олекса Біланюк, які запропонували світові свої відкриття в галузі фізики, хемії, гірничої справи; паризька Сорбонна тим часом приймає концепцію антропологічних досліджень Федора Вовка; вносять лепту в загальне слов'янознавство своїми народознавчими працями Володимир Гнатюк і Філарет Колесса. Якщо йдеться про згаданий обмін літературою, то незвичайною є насамперед географія контактів НТШ — до 1939 р. вона торкнулась не лише Західної, Центральної, Східної Європи та Америки, а й азіатського, африканського та австралійського континентів (у чому особлива заслуга Володимира Гнатюка, Володимира

⁸ Періодичні та серійні видання Наукового товариства імені Шевченка (1885—1939). Анотований покажчик / Укладач Т. Ю. Кульчицька.— Львів, 1991; Видання Наукового товариства імені Шевченка. 1945—1980. Бібліографічний покажчик / Пер. з англійської О. В. Русиної.— К., 1990; Каталог видань Наукового товариства ім. Шевченка. 1990—2007 р. / Укладачі В. Майхер, І. Мельничук.— Львів, 2008.

Дорошенка, Івана Кривецького). На 1913 рік обмін книжками і часописами, виданими в НТШ, проводився із 236 установами світу, не враховуючи індивідуальних надсилань книжок дійсним членам та різним іншим особам. Взагалі міжнародні зв'язки були гордістю Товариства, яким воно віддавало чимало зусиль, користало з них, особливо в аспекті теорії і методології науки. Після Другої світової війни через ліквідацію Товариства в Україні, як уже згадувалося, активно працюють крайові товариства й осередки в еміграції, встановлюють прямі контакти з науковими структурами тих держав, де вони діють (Німеччина, Франція, США, Канада). Саме ці підрозділи продовжили діяльність Товариства стосовно контактів, згорнутих в Україні. Моється про концептуальне спрямування наукової проблематики (безперечно, з відповідним оновленням дослідницьких форм), видавничої справи, особливо тягlosti серійних видань, започаткованих в Україні. Що стосується внеску окремих осіб у чужоземну науку, то у галузі геології треба відзначити дійсного члена НТШ Юрія Полянського (Аргентина), фізики — дійсного члена Олександра Смакулу, славистики, візантології і тюркології — дійсних членів Юрія Шевельова, Ігоря Шевченка та Омеляна Прицака (США).

140-річчя Наукового товариства ім. Шевченка — неординарна подія у науковому та культурному житті громадськості України. Ювілей перетворюється на велике свято. Для деякого — це дні спогадів про минуле і підсумки наукових буднів, для інших — очікування „з надією на розширення і подальше поглиблення задуманих ідеалів“ Товариства, для інших, зокрема молоді, — свято прилучення до добрих і давніх традицій, а водночас перші кроки наукових спроб у сьогоднішні, а всіх разом — свято єднання науковців різних професій і зацікавлень України та інших країн і підбиття підсумків із константою нових завдань у нових історичних умовах. Створюються український і світовий ювілейні комітети.

Святкування 140-річчя Наукового товариства ім. Шевченка нині багатомовне, міжнародне, проходить у різних містах України, США, Канади, Австралії, країнах Європи. Основні торжества відбудуться у Львові у другій декаді жовтня 2013 р.— у матірному Товаристві у Львові: міжнародна ювілейна наукова конференція, сесія, „круглі столи“ й академії, а також у Києві, Донецьку, Черкасах, Івано-Франківську, Тернополі та інших містах (Україна), паралельно у Нью-Йорку, Вашингтоні, Філадельфії, Чикаго (США), Торонто (Канада), Сарселі (Франція), Фрібургу (Швейцарія), Мюнхені (Німеччина), Пряшеві (Словаччина) та ін., на яких виголошуватимуться і обговорюватимуться чимало доповідей та повідомлень із різних гуманітарних, суспільних та природничо-математичних наук (деякі засідання присвячено стану діяльності НТШ, перспективам його розвитку і визначним особистостям Товариства). Низку засідань буде проведено спільно з НАН України та іншими науковими навчальними та громадсько-культурними установами. До Ювілею Товариство підготує спеціальні та серійні книжкові видання, плакати, афіші, філокарткові та філателістичні пам'ятки. Відбудуться святкові виставки видань, концерти та ін. (див. *Заходи Президії НТШ на відзначення 140-річного ювілею від заснування Наукового товариства ім. Шевченка*).

Запорукою стабільності та сили Наукового товариства ім. Шевченка завжди були і є досі відданість та жертвність його членів на ниві національної науки в рамках НТШ, а втім, почуття єдності Товариства як однієї інституції у всі часи в ім'я поступу України і примноження нових для неї ідейних, наукових і загальнокультурних надбань. Останнє творить непохитну запоруку для його майбутнього. Нині Товариство, освячене своїми історичними здобутками та авторитетом, є берегинею національних цінностей і храмом духовності народу. Це підтвердить повсюдне святкування громадськістю 140-річчя Наукового товариства ім. Шевченка в Україні та за кордоном восени 2013 р.

Vivat Societas Scientiarum Nominis Shevchenko!

Голова НТШ в Україні Олег КУПЧИНСЬКИЙ

ЗАХОДИ ПРЕЗИДІЇ НТШ НА ВІДЗНАЧЕННЯ 140-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ ВІД ЗАСНУВАННЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

1. Створити оргкомітет з підготовки та проведення заходів, присвячених 140-річчю НТШ в Україні.
2. Спільно зі Світовою радою НТШ сформувати міжнародний оргкомітет для координації ювілейних заходів у крайових осередках НТШ.
3. Президії НТШ поінформувати органи державної влади, громадські організації, керівників наукових та освітніх інституцій про заходи з підготовки та відзначення 140-річчя НТШ.
4. Провести засідання Ради НТШ з участю керівників секцій, комісій та осередків НТШ в Україні, визначивши їхню роль у виконанні зазначених заходів.